

XV. MİLLETLERARASI SOSYOLOJİ KONGRESİ ÜZERİNE NOTLAR

Suvat PARİN*

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de gerçekleştirilmiş ilk uluslararası niteliğe sahip 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi’nin¹ organizasyon sürecini ve kongrede sunulan tebliğlerden hareketle kongrenin tematik yönelimlerini tebarüz ettirmek, Türk Sosyoloji Tarihi açısından önemini vurgulamak, tarihi bir öneme sahip bu kongrenin Türk Sosyoloji Tarihi çalışmalarında ve dönemin ulusal basınındaki değinilerini ele alan bir değerlendirme olacaktır.

1952 yılında Türkiye’de düzenlenen 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi’nin gerçekleşmesinde hiç şüphesiz en büyük katkı Türk Sosyoloji Tarihi açısından bir döneme damgasını vuran²; felsefe, sosyoloji, mantık, din, sanat gibi farklı alanlarda zengin donanımıyla geniş bir külliyat bırakan Hilmi Ziya Ülken’indir. Entelektüel birikiminin yanında çok sayıda uluslararası bilimsel kongrelere katılan, iştirak ettiği bilimsel organizasyonlarda idari görevlerde bulunan³ Ülken, Türkiye’de organize edilen 15. Milletlerarası

---

* Arş.Gör., İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

¹ Kongrenin “15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi” adını alması, 1893 yılında kurulmuş olan Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü adına şimdiye kadar organize edilmiş kongrelerin onbeşincisi olmasından ileri gelmektedir.

² Kurtuluş Kayalı, *Türk Kültür Dünyasından Portreler*, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s.47-60. Ayrıca Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.175-199.

³ Hilmi Ziya Ülken 1937’de Paris’teki 9. Uluslararası Felsefe Kongresi’ne, 1939’da *Institut International de Sociologie*’nin Bükreş’te düzenlediği 14. Uluslararası Sosyoloji Kongresi’ne ve 1950’de Roma’da yapılan kongreye katıldı, *Institut International de Sociologie*’nin genel sekreterliğini yaptı. 1949’da UNESCO öncülüğünde kurulan *Association Internationale de Sociologie*’nin kuruluşunda yer aldı ve 1956’da bu kuruluşun başkan yardımcılıklarından birine seçildi. 1949’da Milletlerarası Sosyoloji Cemiyeti’nin Türkiye ayağı olarak Sosyoloji Cemiyeti’ni kurdu. UNESCO’nun 1951 yılında Yeni Delhi’de düzenlediği “Batı ve Doğu’da Hümanizm ve Eğitim”, 1954 yılında Şam’da düzenlenen “Orta Doğu Ülkelerinde Sosyal Bilimler Öğretimi” adlı konferanslarına katıldı. 1956 yılında Amsterdam’da gerçekleşen 3. Dünya Sosyolojisi Kongresi’ne üç tebliğle katıldı. 1962’de Bağdat’ta “El-Kindi” anısına düzenlenen kongreye, 1968’de Viyana’daki Uluslararası Felsefe Kongresi’ne, 1970’de Strasbourg Türkoloji Kongresi’ne, Varna’da (7.Dünya Sosyoloji Kongresi) ve Mexico’da yapılan Sosyoloji

Sosyoloji Kongresi'nin gerçekleşme sürecini şöyle anlatıyor :“...1939'da Bükreş'te yapılan Milletlerarası Sosyoloji Kongresi'ne davet edildim. II. Dünya Savaşının beklenmedik başlangıcı kongrenin gerçekleşmesini aksattı. Bununla birlikte kongre tebliğlerini geç de olsa edinme olanağım oldu. Fakat savaşın bitiminden şimdiki zamana kadar Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü'nün bilimsel aktivitelere devam etme ihtimalinden bihaberdim. 1949 yılında Oslo'da düzenlenen kongreye UNESCO'nun davetlisi ve en son 1950'de Roma'da yapılan 14. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi'ne Türk murahhası ve Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü'nün genel katibi olarak katıldım. Roma'daki kongrenin sonunda gelecek kongrenin toplantı yeri olarak hükümetimiz ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün desteğini alarak İstanbul'u önerdim. Önerim Uluslararası Sosyoloji Cemiyeti (I.S.A)⁴'nin itirazına rağmen oy birliği ile kabul edildi.”⁵

1952 yılında Mart ayının sonuna doğru kongre hazırlık çalışmaları başlamış; İstanbul Üniversitesi İktisat, Hukuk ve Edebiyat Fakültesi profesörlerinden müteşekkil bir komite oluşturulmuştur. Ankara Üniversitesi bünyesinde oluşturulan bir hazırlık komitesi de İstanbul'daki bu hazırlık komitesine kongre işlerinde yardımcı olmuştur. Kongre hazırlık komitesi başkanlığına Hilmi Ziya Ülken, genel sekreterliğine ise Nurettin Şazi Kösemihal seçilmiştir. Hazırlık komitesi ilk iş olarak kongreye ilişkin tanıtıcı mahiyetteki temel bilgilerin yer aldığı bir genelge hazırladı. Genelge İspanyolca, Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Türkçe olarak basılmış ve başta UNESCO olmak üzere Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü üyelerine ve

---

Kongreleri'ne katıldı ve 1971 yılında Kahire'deki "İbn-i Haldun" kongresine tebliğ sundu. Bkz: Gülseren Artunkal "Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken", *Sosyoloji Konferansları 17. Kitap*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Enstitüsü Yayını, No: 476, 1979, s.1-8.

⁴ Uluslararası Sosyoloji Cemiyeti UNESCO'nun desteğiyle 1949 yılında kurulurken, Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü ise 1893 yılında kurulmuştur.

⁵ Hilmi Ziya Ülken, "Avant-Propos", *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publics par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, Volume I, 1954, p.5-6.

I.S.A (kongrenin İstanbul'da gerçekleşmesini engellemeye çalışmasına rağmen) gibi birçok bilimsel kurum ve kuruluşa gönderilmiştir.⁶

Kongreye katılmak için yirmi farklı ülkeden yüz on kişi başvurduğu halde farklı mali sebepler ve uzaklık nedeniyle katılamayanlar olduysa da Almanya, Fransa, İngiltere, Arjantin, Lübnan, Suriye, İspanya, Belçika, İtalya, Avusturya, Brezilya, Hindistan, İsviçre, Japonya, Güney Afrika ve Yunanistan'dan çok sayıda sosyal bilimci ile birlikte Türkiye'den Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cahit Tanyol, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Ömer Lütfi Barkan, Ali Rıza Korap, Nurullah Kunter, Halil Nimetullah Öztürk, Milletvekili Ahmet Hamdi Başar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi adına Vittorio Castellano, Selahaddin Demirkan, Ulusal Konservatuar adına Mahmut Ragıp Gazimihal, Avukat Talat Gönensay, İstanbul Üniversitesi eski rektörü Ömer Celal Saraç, Sıdika Külürbaşı, gazeteci unvanlarıyla Peyami Safa ve Richard D. Robinson; Ankara'dan ise Ankara Üniversitesi Dil,Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden Halil İncalık ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Tayyib Okiç katılmışlardır.⁷

15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi 11-17 Eylül 1952 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda⁸ Rektör Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan tarafından törenle açıldı. Rektör Kazım İsmail Gürkan İstanbul Üniversitesi ve İstanbul valisi adına delegeleri selamladıktan sonra yaptığı açılış konuşmasında İstanbul Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen 15. Uluslararası Sosyoloji Kongresi'nin sadece İstanbul Üniversitesi tarihi için değil İstanbul tarihi ve ülkemizin kültürel gelişimi için de unutulmaz olacağını ve bu noktada genç bir bilim olan sosyolojiye çok büyük görevler düştüğünü vurgulamaktadır.⁹ Ayrıca açılış seansı boyunca Milletlerarası Sosyoloji

⁶ Hilmi Ziya Ülken, "Seance De Cloture", *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publiés par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, İstanbul, Volume I, 1954, p. 54-55.

⁷ *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publiés par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, Volume I, İstanbul, 1954, p.9-13.

⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1952.

⁹ Kazım İsmail Gürkan, "Seance D'ouverture-Discours prononcé par le Recteur de l'Université d'Istanbul", *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publiés par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, Volume I, 1954, p.15-16.

Enstitüsü Başkanı Corrado Gini, Türk Sosyoloji Derneği Başkan Yardımcısı Peyami Safa, Fransa birlik temsilcisi Pierre Cornet, Alman delege Hans Freyer, organizasyon komitesi adına Nurettin Şazi Kösemihal, Uluslararası İstatistik Birliği adına Vittorio Castellano ve çok sayıda ülkenin resmi delegeleri konuşmalarını yaptılar.

Bir hafta devam eden 15. Uluslararası Sosyoloji Kongresi'nde sunulan tebliğlere baktığımızda; sosyolojik metotlar, eğitim sosyolojisi, kurumlar sosyolojisi, sosyoloji tarihi, sosyal psikoloji ve psikolojik düşünceler, tarihsel sosyoloji, sosyal tabakalaşma ve sosyal hareketlilik, dil sosyolojisi, din sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, ekonomik sosyoloji, sanat sosyolojisi, tecrübi sosyoloji, tekniğin sosyolojisi, demografya, primitif halkların sosyolojisi, uygulamalı sosyoloji, halkbilim, köy sosyolojisi, kent sosyolojisi, konut ve mülteci problemleri, zihin sağlığı ve pedagojik sorunlar başlıkları altında bir tasnife tabi tutulduğunu görmekteyiz. Kongreye ilişkin olarak; çoğunluğunu Fransız katılımcıların oluşturduğu, aralarında Hilmi Ziya Ülken, Sıdika Külürbaşı ve Tayyib Gökbilgin'in de bulunduğu zengin bir tartışma zemini olarak yada tematik açıdan yoğunlaşmanın on üç bildiriyle daha çok din sosyolojisi alanında olduğunu; dil, kurumlar ve hukuk sosyolojisi tartışmalarının batılı/Avrupalı katılımcılar tarafından kuşatılan ve tartışılan konular arasında yer aldığını; metodolojik tartışmaların Arjantin, Hindistan ve aralarında Türkiye'den de H. Ziya Ülken'in olduğu sınırlı sayıda bilim insanının tebliğlerine konu olduğunu belirtmek gerekir. Asya ve Afrika'dan gelen iştirakçilerin ise farklı tebliğler sunduğunu bu anlamda örneğin Lübnan ve Suriye'den katılan delegelerin¹⁰ İbn-i Haldun Sosyolojisi, göç ve göçmen temalarıyla örülmüş tebliğler ile kongreye katkıda bulduklarını belirtmek gerekir.

¹⁰ Hamid Pahsa Zahida "İbn Khaldoun Sociologist, A Fourteenth Century Pioneer", *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publiés par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, Volume II, 1952, p.85-87 ve Sati El-Husry "La Sociologie d'Ibn Khaldoun", *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publiés par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, Volume II, 1952, p.285-291; ayrıca Andre le Genissel "Le Liban, pays de migrations", *Actes du XVe Congrès International De Sociologie*, (Actes publiés par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, Volume II, 1952, p.69-71.

Sosyoloji kongreleri, daha geniş çevrelere etkinliklerin duyurulabildiği zeminler olması yanında daha geniş tartışma imkanı sağlaması bakımından belli bir dönemin özelliklerini, sorunlarını ve ne tür çabaların olduğunu göstermeleri açısından¹¹ değerlendirildiğinde kongreye bildiri sunmak amacıyla Türkiye'den katılan ve isimleri yukarıda belirtilen bilim insanlarının bildirimlerinin¹² Türkiye'de ve dünyada dönemin sosyal, siyasal, bilimsel ve kültürel özelliklerini yansıtan, tartışan çalışmalar olmaktan ziyade spesifik konular üzerinde yoğunlaştığını söylemek yanlış bir yargı olmasa gerek. Örneğin Nurettin Şazi Kösemihal'in "Türkiye'de Sosyoloji'nin Doğuşu ve Gelişimi" (La naissance et l'évolution de la sociologie en Turquie) başlıklı bildirisinin Türkiye'deki sosyolojik çalışmaları, kaynakları ve eğilimleri batı menşeli sosyolojiyle karşılaştırarak ya da irtibatlandırarak daha önceleri Niyazi Berkes ve H.Ziya Ülken'de olduğu gibi¹³ aynı süreci benzer temalarla uluslar arası bir platformda izaha yönelik bir çaba olduğunu görüyoruz. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun "Kişiliğin Sosyo-psikolojik Anlayışı"(Conseption Socio-

¹¹ Recep Ertürk, "Türkiye'de Sosyoloji Kongreleri Üstüne Notlar", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı: 1-2, Ankara, 2001, s.177.

¹² Kongreye Türkiye'den bildiri ile katılanların bildirimlerine baktığımızda: Hilmi Ziya Ülken, "La circulation des valeurs"(Değerlerin Dolaşımı), "Vers l'unité des méthodes" (Metotların Birliğine Doğru), "L'homme et son milieu" (İnsan ve Çevresi), "Le facteur spirituel dans l'assimilation" (Sosyal Asimilasyonda Manevi Faktörler), "L'évolution urbaine en Asie Mineure" (Küçük Asya'da Kentlerin Gelişimi) ; Nurettin Şazi Kösemihal, "La naissance et l'évolution de la sociologie en Turquie" (Türkiye'de Sosyolojinin Doğuşu ve Gelişimi) ; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Conception socio-psychologique de la personnalité" (Kişiliğin Sosyo-psikolojik Anlayışı), "Nationalité, tradition et langue" (Milliyet, Gelenek ve Dil), "Esquisse d'une division rationalité de la sociologie" (Sosyolojinin Rasyonel Bölümünün Bir Taslağı) ; Halil Nimetullah Öztürk, "L'entité sociale de la langue et la raison d'être, les travaux et le but de l'institut de Langue Turque" (Dilin Sosyal Varlığı, Varolma Nedeni ve Türk Dil Kurumu Hedefi ve Çalışmaları) ; Sıdika Küllürbaşı, "Facteur de vie dans la morale sociologie" (Etik Sosyolojide Yaşam Faktörü) ; Nurullah Kunter, "Les recherches des facteurs sociaux de la criminalité en Turquie et leurs résultats" (Türkiye'de Suçun Sosyal Etkenleri Araştırmaları ve Sonuçları) ; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Les débuts de la sociologie économique en Turquie" (Türkiye'de Ekonomik Sosyolojinin Başlangıcı) ; Mahmut Ragıp Kösemihal, "Les relations musicales Turco-européenne" (Türk Avrupa Müzik İlişkileri) ; Peyami Safa, "Sociologie et roman" (Sosyoloji ve Roman) ; Selahaddin Demirkan, "La sociologie rurale Turque et ses problèmes" (Türk Köy Sosyolojisi ve Problemleri) ; Tayyib Gökbilgin, "Les Institutions sociale et culturelles de la colonisation et leur action spirituelle dans la Péninsule Balkanique" (Balkan Yarımadası'nda Sömürgeciliğin Kültürel ve Sosyal Kurumları ve Manevi Etkileri/Eylemleri) ; Halil İnalçık, "Some remarks on the social conditions of the ottoman conquest of the Balkans according to the Turkish archives" (Türk Arşivlerine Göre Osmanlının Balkanları Fethinin Toplumsal Koşulları Üzerine Bazı Düşünceler)

¹³ Ertürk, a.g.m., s.175.

Psychologue de la Personnalite) adlı sunumu birey-toplum d alitesini konu edinen bir tartişmayı merkeze almaktadır. Mahmut Ragıp K osemihal, "Türk Avrupa Müzik İlişkileri" (Les relations musicales Turco-europ enne) başlıklı bildirisi de yukarıda verilen diğer örnekler gibi bağımsız olarak bilimsel değeri ve önemi tartişılmazdır. Fakat bizim değinmeye çalıştığımız nokta ise uluslararası bir sosyal bilim kongresine sunulan bildirilerin ekseriyetle spesifik konulara hasredildiğinin altını çizmektedir.

Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü adına 1952 yılında İstanbul'da organize edilen 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi'nde sunulan bütün bildiriler iki cilt halinde yayınlanmıştır. Kongrenin açılışıyla birlikte yayınlanma olanağını veren süre içinde komitenin eline ulaştırılmış olan bilimsel bildirileri içeren ikinci cilt¹⁴ 1952 yılında, kongre komitesine geç ulaşan bildiriler ile protokol ve kapanış konuşmalarını içeren birinci cilt¹⁵ ise 1954 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından ıkmıştır. Kongreye 15'i birinci ciltte 75'i ikinci ciltte yayınlandığı şekliyle toplam doksan tebliğ (birkaç İngilizce, Almanca ve İspanyolca tebliğ dışında) Fransızca olarak sunulmuş ve yayınlanmıştır.

Türk sosyolojisinin kendisine ve tarihine yönelik ihmal hem sosyolojinin kurumsallaşma süreci ile ilgili tartişmalarda hem de bilimsel faaliyetlerin kronolojileri ve Türk Sosyoloji Tarihi içindeki yeri ve önemi konusunda olmuřtur¹⁶ tespiti ve Türk sosyolojisinin en ciddi sorunlarından birinin süreksizlik veya hafızasızlık olduđunu¹⁷ vurgulayan düşünce ortak bir soruna, düşünce tarihi çalışmalarında üzerinde durulmayan, bilimsel inceleme nesnesi haline getiril(e)meyen ve vuzuha kavuşturulmayı bekleyen noktalara dikkat çekmektedir. Bu anlamda tarihte gerçekleşmiş ve tarihi bir belge niteliğinde olan uluslararası bir platformun, 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi'nin, her yönüyle incelenmesi ve analiz edilmesi gerekir. Bu bağlamda gerek kongrenin

¹⁴ *Actes du XVe Congres International De Sociologie*, (Actes publies par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Facult  des Lettres de l'Universit  D'Istanbul, Volume II, İstanbul, 1952

¹⁵ *Actes du XVe Congres International De Sociologie*, (Actes publies par: Hilmi Ziya Ülken), Publication de la Facult  des Lettres de l'Universit  D'Istanbul, Volume I, 1954

¹⁶ Ertürk, a.g.m., s.176

¹⁷ Yasin Aktay, "Türk Sosyolojisinin  z-D ş n mselliğine Katkı", *Tezkire*, Sayı:25, Mart/Nisan 2002, s.65

gerçekleşmesinde büyük bir rolü olan ve kongre metinlerini içeren iki ciltlik kitabın editörlüğünü yaptığı için Hilmi Ziya Ülken üzerine yapılmış çalışmalara, gerekse Türk Sosyoloji Tarihi içinde değerlendirilen boyutuyla ilgili olarak söz konusu kongrenin Türk sosyoloji Tarihi çalışmalarına ne oranda ve hangi bağlamlarda konu edildiğine baktığımızda birkaç değini dışında üzerinde durulan bir konu olmadığını görmekteyiz. Türkiye’de yapılmış olan 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi’ni Recep Ertürk, Türkiye’deki sosyoloji kongrelerini konu edinen çalışmasında¹⁸ kongreyi Türk Sosyoloji Tarihi içindeki yeri ve önemini bağlamında sorgularken; İsmail Coşkun, sosyolojinin Türk düşünce dünyasında kurumsallaşma sürecinde İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nün tarihi rolünü ve bölüm tarihini konu edinen çalışmasında¹⁹ söz konusu kongreden 1950’li yılların donuk düşünce hayatında Hilmi Ziya Ülken ile başlayan bir gelişme olarak söz eder; Hacı Bayram Kaçmazoğlu ise kongreden 1950-1960 döneminde sosyologların katıldığı ve düzenlediği uluslararası kongreler bağlamında bahseder.²⁰ Kitabın ilerleyen sayfalarında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun sosyolog ve ideolog kimliği üzerine yürüttüğü tartışmada Kaçmazoğlu 15. Milletlerarası Kongresi’nden, sehven olsa gerek, VII. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi olarak söz eder.²¹ 1950-56 yılları arasında neşrettiği Türkiye’de ve Dünyada sosyoloji öğretim ve araştırmalarıyla ilgili yazılarını topladığı eserinde Ülken, 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi’ne kısaca yer verirken kongrenin içeriğine, katılım kompozisyonuna ilişkin herhangi bir değerlendirmede bulunmamaktadır.²²

15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi’nin dönemin Türk Basın dünyasına nasıl yansıdığına baktığımızda ise çok fazla bir ilginin olmadığını görmekteyiz. 1952 yılı Eylül baskılarını incelediğimiz Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde kongre ile ilgili şu haberlere ulaşmaktayız: Cumhuriyet Gazetesi’nin “Şehir

¹⁸ Ertürk, a.g.m., s.177

¹⁹ İsmail Coşkun, “Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, (Haz: İsmail Coşkun), Bağlam Yayınları, İstanbul,1991, s.19

²⁰ Hacı Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.152

²¹ a.g.e.,s.190

²² Hilmi Ziya Ülken. *Dünyada ve Türkiye’de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları*, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1956, s.34-37

Haberleri” bölümünde kongre hazırlıklarının tamamlandığı ve İstanbul’a gelmeye başlayan misafirlerin muhtelif okul ve otellere yerleştirildiği²³ kongreye katılanların bir fotoğrafının yer aldığı ilk sayfadaki haberde ise kongrenin başladığı²⁴, devam ettiği^{25,26}, törenle kapandığı²⁷, yapılan konuşmaların Hamburg Radyosu’nda neşredilmek üzere tabolunduğu²⁸ haberleri ile Vasfiye Özkoçak’ın Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Şazi Kösemihal’le yaptığı görüşme notları²⁹ yer almaktadır. 11-18 Eylül 1952 tarihli Milliyet Gazetesi baskılarında ise kongre birer cümle ile haber konusu yapılmıştır.³⁰

Genel olarak değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir: 15. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi, değişik ülkelerden ve farklı disiplinlerden çok sayıda bilim insanının katılımıyla, Türkiye’de 1950’li yıllarda önemli sayıda entelektüelin eser vermediği bir evrede³¹ dönemin çorak düşünce hayatına bir nebze de olsa hareketlilik getirme düşüncesiyle yapılmıştır. Ancak katılımın azlığının yanı sıra tema bütünlüğünün yokluğunun bu hedefe ulaşılmasını engellediği söylenebilir. Kongre kapsamına bakıldığında İbn-i Haldun sosyolojisinden metotların birliğine, Almanya’da Noel Bayramı kutlamalarından zihin sağlığına ve pedagojik sorunlara, konut sorunlarından mülteci problemlerine ve Türkiye’de ekonomik sosyolojinin başlangıcı konularına kadar uzanan geniş bir konu yelpazesinin olduğu görülmektedir.

Kongre tebliğlerinin derlendiği birinci ve ikinci ciltte Emile Sicard’ın yedi, Hilmi Ziya Ülken’in dört, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun üç³², Alman

²³ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Eylül 1952, Şehir Haberleri

²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1952

²⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1952

²⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Eylül 1952, Küçük Haberler

²⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 17-18 Eylül 1952, Şehir Haberleri

²⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1952

²⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Eylül 1952

³⁰ Milliyet Gazetesi, 11,12,14,16,17,18 Eylül 1952.

³¹ Kurtuluş Kayalı, *Türk Kültür Dünyasından Portreler*, İletişim Yay., 2002, s.52 Ayrıca bkz., Niyazi Berkes, *İki Yüz Yıldır Neden Bocaltıyoruz ?*, İstanbul Matbaası, 1965.

³² İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu kongreye iki bildiri ile katıldığını belirtmesine (bkz. *Yeni Adam Dergisi*, Sayı: 725 ,2 Ekim 1952, s.2) rağmen iki ciltlik kongre kitabında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu imzası taşıyan üç bildiri yer almaktadır.

Bernard Lahy'ın dört, Marcel de Vos'un üç, Dinko Stambak'ın iki, Miguel Figueroa Roman'ın ise dört bildiri ile bu kongreye katıldığını belirtmek gerekir. Başka bir ifade ile yedi katılımcı kongreye sunulan tebliğlerin üçte birine yakın oranda tebliğ sunmuşlardır. Bu tablo, kongrenin kemiyet ve keyfiyetini tartışmaya açarken aynı zamanda canlı, renkli ve verimli geçmediğine ilişkin bir gerçeğe işaret etmektedir.

Kongreye iki bildiri ile katılan İsmail Hakkı Baltacıoğlu "...kongrede bir sessizlik vardı. Bunun sebebi ne idi? Yabancıların bizi yadırgamaları mı? Yoksa kongreyi canlandırıcı insanların aramızda bulunmaması mı?"³³ derken aslında Hans Freyer, Gaston Bouthol dışında sosyal bilimler alanından özellikle sosyoloji dünyasından güçlü simaların kongreye neden katılmadıklarını sorguluyordu. Diğer taraftan Nurettin Şazi Kösemihal, "uluslararası bir niteliği olan bu kongreye Ankara ve İstanbul üniversitelerinin her yıl yabancı illerdeki kongrelere iştirak eden uzuvları bu kongreye katılsaydılar, (iktisat, hukuk, tarih kolları iştirak etmemişlerdir) Türkiye'nin tefekkür gücünü buraya kadar gelen ecnebilere göstermiş olurduk"³⁴ derken Türkiye'den katılım neden sınırlıydı? Kongrenin resmi dilinin Fransızca olması Türkiye'den ve Dünya'dan katılımı etkiledi mi? Sorularını gündeme taşımıştır .

Hilmi Ziya Ülken'in kongrenin organizasyonuna ilişkin açıklamalarında dönemin siyasal iktidarının ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün büyük desteklerinden her defasında söz etmesine rağmen başta Milli Eğitim Bakanı olmak üzere hükümetten kongreye fiili yada mesaj düzeyinde İstanbul Valisi Prof.Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın kutlama mesajı dışında herhangi bir katılımın olmadığı göze çarpan bir husus olarak kayıtlara geçmiştir.

Bununla birlikte bu çalışmanın amaçları dışında olan kongre hazırlık komitesi delegelerinin alakasızlığı ne anlama geliyor? Bildiri sunumu sonrası yapılan soru cevap faslındaki tartışmalar zapta geçirilmesine rağmen neden kitapta yayınlanmadı? Kongre, dönemin siyasal, sosyal ve akademi çevrelerinde ne anlam ifade ediyordu? Kongre tarihi ile Prens Sabahattin'in naaşının Türkiye

³³ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Milletlerarası VII. Sosyoloji Kongresi" , *Yeni Adam Dergisi*, Sayı: 725 , 2 Ekim 1952, s.2 (Not: Bu makalenin adı sehven olsa gerek VII. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi olarak geçmektedir.)

³⁴ Vasfiye Özkoçak, "15.Milletlerarası Sosyoloji Kongresi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Eylül 1952.

getirilme tarihin örtüşmesi bir rastlantı mıdır? İzahat bekleyen bu ve bunun gibi soruların özelde bu kongre genelde Türk sosyoloji tarihi açısından bir çok düşünce boşluğunu dolduracağı kanısındayım.

ABSTRACT

The objective of this study is to determine the organization process of "The 15th International Congress on Sociology" and the intention of the congress consist in presented bulletins. Emphasizing of the importance of this congress is related with its importance on the studies about the history of Turkish sociological science and its reflections in the national press of that period.

Key Words: The 15th International Congress on Sociology, The History of Turkish Sociology, the University of Istanbul, Hilmi Ziya Ülken.

REFERANSLAR

- Aktay, Yasin "Türk Sosyolojisinin Öz-Düşünümselliğine Katkı", *Tezkire*, Sayı:25, Mart/Nisan 2002, s.62-76
- Artunkal, Gülseren "Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken", *Sosyoloji Konferansları 17. Kitap*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Enstitüsü Yayını, No:476, 1979, s.1-8.
- Baltacıoğlu, İsmayıl H. "Milletlerarası VII. Sosyoloji Kongresi", *Yeni Adam Dergisi*, Sayı: 725, s.2
- Berkes, Niyazi *İki Yüz Yıldır Neden Bocaltıyoruz ?*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965
- Coşkun, İsmail "Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair", *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, (Haz: İsmail Coşkun), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s.13-23
- Ertürk, Recep "Türkiye'de Sosyoloji Kongreleri Üstüne Notlar", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı: 1-2, Ankara, 2001, s.175-185

Kaçmazoğlu, H. Bayram *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999

Kayalı, Kurtuluş *Türk Kültür Dünyasından Portreler*, İletişim Yay., İstanbul, 2002

Kayalı, Kurtuluş *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2003

Özkoçak, Vasfiye "15.Milletlerarası Sosyoloji Kongresi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1952

Ülken, Hilmi Ziya *Dünyada ve Türkiye'de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları*, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1956

Ülken, Hilmi Ziya *Actes du XVe Congres International De Sociologie*, Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, İstanbul, Volume I, 1954

Ülken, Hilmi Ziya *Actes du XVe Congres International De Sociologie*, Publication de la Faculté des Lettres de l'Université D'Istanbul, İstanbul, Volume II, 1952

Cumhuriyet Gazetesi 9,12,13,14,16,17,18,25 Eylül 1952

Milliyet Gazetesi 11,12,14,16,17,18 Eylül 1952
